

ANA DİLİ ÖĞRETİMİNİN TEMEL İLKELERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ*

(Türkçe ve Almanca Ana Dili Öğretimi Programları Örneğinde)

Doç. Dr. Cemal YILDIZ**

Özet

“Ana dili” insanın çocukluktan itibaren tabii ortamlarda öğrendiği ve kendisini bütün iletişim alanlarında en rahat ve kolay ifade edebildiği dil olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla ana dili kavramı, konuşan kişinin kendi dili ile arasındaki tabii ilişkisini göstermektedir. “Öğretim” kavramı ise okulda yapılan planlı programlı bir faaliyeti vurgulamaktadır. Çocuklar ilköğretim okuluna başladıktan sonra sistemli ve amaca uygun bir biçimde ana dili öğrenimi devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında “ana dili öğretimi” kavramı içerdiği anlam itibarı ile bize göre özelliklerinin birbirleriyle çelişki içinde bulunduğu bir kavram izlenimini vermektedir. Başka bir ifadeyle: Bir kişi zaten bildiği bir şeyi neden okulda öğrenmek zorundadır? sorusu kendiliğinden akla gelmektedir.

Bu paradoks ilişki özel yöntembilim tartışmalarında değişik biçimlerde konu edilmiş ve gündeme getirilmiştir. Okula temel ve merkezi bir işlev yüklediğinde ana dil derslerinin geleneksel görevlerinin artık yetersiz kaldığı görülmekte ve ana dili derslerine daha başka birçok görevlerin de düştüğü ileri sürülmektedir. (Ivo, Hubert: Muttersprache, Identität- Nation, s.9 vd). Ana dili derslerinin amacı, çocukların yazılı ve sözlü dilde tüm iletişim alanlarında kullanılan farklı dilsel seviye ve özellikleri öğrenmelerini sağlamak, tüm öğretim alanlarındaki (konuşma, anlama, yaz-

* Bu yazı 29-31 Mayıs 2002 tarihleri arasında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi tarafından düzenlenen “Uluslar Arası Katılımlı 2000’li Yıllarda I. Öğrenme ve Öğretme Sempozyumu”nda sunduğumuz bildiri esas alınarak oluşturulmuştur.

** Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı

ma ve okuma) dil becerilerini geliştirmek ve ilerletmek, kısaca standart dili öğretmek olarak ifade edilebilir.

Okullardaki öğretim uygulamalarının son zamanlarda genel anlamda değişime uğradığı herkesçe malumdur. Yeni bakış açılarının ders içinde çocukları öğrenmenin merkezine yerleştirerek ön plana çıkartması, başka bir deyişle çocuklara yönelme eğilimi, sadece öğretim yöntemleri açısından değil, öğretmenler için de yeni görev ve sorumluluklar getirmiştir. Bu bakış açılarına göre ana dili derslerinin öğretim ilkeleri, deneyime dayanan öğrenim, yaratıcı öğrenim, sosyal öğrenim, uygulamalı öğrenim ve bilinçli öğrenim olmak üzere 5 grupta ele alınabilir.

Bu makalede Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe öğretimi programı ve Almanya'nın Hessen ve Baden-Württemberg eyaletlerinde uygulanan Almanca öğretimi programlarından hareketle Türkiye ve Almanya'da gerçekleştirilen ana dili öğretiminin temel ilkeleri ve yöntemleri karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacak ve çağdaş uygulamalar ışığında Türkçe ana dili öğretimi için bir model önerisi sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Ana dili, Ana dili öğretimi ilke ve yöntemleri, Türkçe ve Almanca öğretim programı.

1. Giriş

Ana Dili ve Ana Dili Öğretimi: Çelişki İçeren Kavramlar

Ana dili kavramını birçok açıdan ele almak ve tanımlamak mümkündür. Yapılan araştırmalarda her alan bu kavrama kendi bakış açısından yaklaşmış ve kendi amaçları doğrultusunda tanımlamıştır. Bu çalışmanın konusu bakımından “Ana dili”, insanın çocukluktan itibaren doğal ortamlarda öğrendiği ve kendisini bütün iletişim alanlarında en rahat ve kolay ifade edebildiği dil olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla ana dili kavramı, konuşan kişinin kendi dili ile arasındaki doğal ilişkisini göstermektedir. Ana dili, onu konuşanın bilincini belirttiği gibi, çocukluk çağından başlayarak bir dil duygusu da yaratır. Her ana dilinde gizil bir güç saklıdır. Dil duygusu, aynı zamanda konuşma biçimi geleneklerine bağlı bulunduğu için, birey, kendi ana diline uygun olanla olmayana, çözümlmeyi gerektirmeden, söyleyebilir. “Öğretim” kavramı ise okulda yapılan plânlı programlı bir faaliyeti vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında “ana dili öğretimi” kavramı içerdiği anlam itibarı ile bize göre özelliklerinin birbirleriyle çelişki içinde bulunduğu bir kavram izlenimini vermektedir. Başka bir ifadeyle: “Bir kişi zaten bildiği bir şeyi neden okulda öğrenmek zorundadır?” sorusu kendiliğinden akla gelmektedir.

Bu paradoks ilişki özel yöntembilim tartışmalarında değişik biçimlerde konu edilmiş ve tartışılmıştır. Ortaya atılan sorulardan bir tanesi şöyledir: Acaba dil dersleri bir kişinin daha önceden zaten edindiği bir dili konuşurken dil dersi almayan bir kişiye göre o dili daha iyi kullanabilme imkânını sağlamakta mıdır? Okula temel ve merkezî bir işlev yüklendiğinde ana dili derslerinin geleneksel görevlerinin artık yetersiz kaldığı görülmekte ve ana dili derslerine öğrenmeyi öğretme, keşfetme yeteneği geliştirme gibi daha başka birçok görevlerin de düştüğü ileri sürülmektedir (Ivo: 9 ve devamı).

Bu anlamda okullardaki öğretim uygulamalarının da son yıllarda değişime uğradığı herkesçe malumdur. Yeni bakış açılarının ders içinde çocukları öğrenmenin merkezine yerleştirerek ön plâna çıkartması, başka bir deyişle çocuklara yönelme eğilimi, sadece öğretim yöntemleri açısından değil, öğretmenler için de yeni görev ve sorumluluklar getirmiştir. Bu bakış açılarına göre ana dili derslerinin öğretim ilkeleri de değişmiştir ki, bu çalışmada bu ilkeler ele alınacaktır.

1.1. Ana Dili Öğretiminin Genel Görev ve Amaçları

Ana dili dersinin görevi ve amacı, yazılı ve sözlü dilde, çocukların mümkün olduğu kadar toplumun tüm iletişim alanlarında kullanılan farklı dilsel seviye ve özellikleri öğrenmelerini sağlamak ve tüm öğretim alanlarındaki (konuşma, anlama, yazma ve okuma) dil becerilerini geliştirmek ve ilerletmek, kısaca standart dili öğretmek olarak ifade edilebilir. Buna göre ana dili öğretiminin başlıca amaçları şu şekilde özetlenebilir:

- Çocukların duygu, düşünce, ortam ve becerilere uygun bir şekilde ifade edebilecek dil kullanımını gerçekleştirmek,
- Deneyim, izlenim ve duyguların farklı dilsel şekillerde ifadesini öğretmek,
- Okuma yazmadan zevk alma ve gerekli araç ve gereçlerden yararlanmayı öğretmek,
- Başkalarıyla iletişim kurma yeteneğini geliştirmek,
- Çeşitli edebî tür ve bu türlerdeki eserleri tanımak ve bunların arasından kendi başına seçim yaparak hayal gücünü geliştirmek,
- Dilin yapısını, yazı dilini ve temel imlâ kurallarını öğretmek (Rahmenprogramm Grundschule Hessen 1995:88).

Özetle dile getirilen bu amaçlara ulaşabilmek için her ülke kendi özel ihtiyaçları ve şartlarına uygun öğretim programları geliştirmekte ve uygulamaktadır. Aşağıda Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe öğretimi programı ve Almanya'nın Hessen ve Baden-Württemberg eyaletlerinde uygulanan Almanca öğretimi programla-

rından hareketle Türkiye ve Almanya’da gerçekleştirilen ana dili öğretiminin temel ilkeleri ve yöntemleri karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır.

2. Türkçe Öğretiminin Temel İlkeleri

Milli Eğitim Bakanlığı’nın yayımlanmış olduğu İlköğretim Türkçe Programı’nda Türkçe eğitiminin genel amaçlarına yönelik olarak yapılan açıklamalarda Türkçe öğretimi sırasında göz önüne alınması gereken temel ilkelere de kısmen yer verilmiştir (M.E.B, 1995: 59-65). Kavcar (Kavcar v.d.:1997:9 vd.) Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe Öğretimi Programı’ndan hareketle Türkçe öğretiminin temel ilkelerini toplam 5 ana başlık altında toplamışlardır. Başarılı ve etkili bir Türkçe öğretimi için göz ardı edilmemesi gereken bu temel ilkeleri Kavcar v.d. (1997:9-11) aşağıdaki şekilde açıklamaktadırlar:

1. Dil doğal bir ortam içinde öğretilmelidir.
2. Öğretimde çocuğun kendi dilinden hareket edilmelidir.
3. Türkçe öğretiminde bütün derslerden yararlanılmalıdır.
4. Değişik dil çalışmaları arasında sıkı bir ilişki kurulmalıdır.
5. Çeşitli ders araç ve gereçlerinden yararlanılmalıdır.

2.1 Dil Doğal Bir Ortam İçinde Öğretilmelidir

Çocuklar, Türkçeyi evlerinde ve yakın çevrelerinde doğal koşullarda edinirler. Bu nedenle de, sözcüklerin yapıları ya da türleri, cümledeki işlevleri ve öteki dilbilgisi kuralları konusunda bilinçlenmemişler, doğal ortamlarda edindikleri dilsel yapıları ayırdına varmaksızın kullanabilmektedirler. Bu durumda ilkokula başlarlar.

Çocukların dil becerileri ilkokulda, özellikle ilk sınıflarda, yine doğal bir ortam içinde geliştirilmelidir. Onlara soyut, kuramsal ve çözümleyici dil alıştırmaları yaptırmaktan kesinlikle kaçınılmalıdır.

2.2 Öğretimde Çocuğun Kendi Dilinden Hareket Edilmelidir

Türkçe derslerinde öğrencilerin dil gelişimi bakımından bireysel özellikleri ile bilişsel ve duyuşsal alanlardaki gelişim düzeyleri her zaman göz önünde tutulmalıdır. Bilindiği gibi, çocuğun dili önce yaşına, sonra da içinde büyüdüğü toplumsal çevrenin koşullarına göre şekillenir. Hatta, bazen aynı yaşlarda bulunan ve birbirine az çok benzer toplumsal koşullar içinde yetişen çocuklar arasında bile dili kullanım bakımından ayrılıklar görülebilir.

Bu nedenle, ana dilini öğretme çalışmalarında –özellikle ilk sınıfta- her çocuğun Türkçeyi kullanım bakımından durumu iyice incelenmeli, ona programın ön-

gördüğü bilgi, beceri ve alışkanlıklar **yavaş yavaş** ve **aşamalı** bir biçimde kazandırılmalıdır.

Öte yandan, **standart Türkçeye** aykırı düşen **söyleyiş** ve **ağız** aykırılıklarının giderilmesi için de pek acele edilmemelidir. Bu konuda çocukları yıldırıcı ve ruhsal bakımdan sarsıcı davranışlardan kaçınılmalıdır. Ancak, söyleyiş ve ağız aykırılıklarından kaynaklanan yanlışların ilkökul öğrenimi süresince en aza indirilmesi ya da tam olarak ortadan kaldırılması için sürekli bir çaba gösterilmeli, uygun önlemler alınmalıdır.

2.3 Türkçe Öğretiminde Bütün Derslerden Yararlanılmalıdır

Ana dili öğretimiyle ilgili çalışmaların Türkçe dersine ayrılan saatlerle sınırlandırılması doğru değildir. Programda yer alan her dersin, Türkçe dersinin amaçlarının gerçekleştirilmesinde payı olabilir. Nitekim, Türkçe dersinin yanı sıra, birinci devrede başta hayat bilgisi dersi olmak üzere, resim, müzik ve beden eğitimi dersleri de dil gelişimi yönünden öğrencilere zengin olanaklar sağlayabilir.

İkinci devrede de yine bütün derslerden Türkçe öğretimi için yararlanılabilir. Başta sosyal bilgiler, fen bilgisi ve matematik gibi dersler olmak üzere her derste öğrencilerin dil becerilerini artırıcı yönde etkinliklere yer verilebilir.

Ders dışı etkinlikler de ana dili öğretimi çalışmalarına geniş ölçüde katkıda bulunabilir. Okullarda kurulan eğitici kolların çoğu, öğrencilerde dil bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, dil sevgi ve bilincinin uyandırılması, sözcük dağarcığının zenginleştirilmesi vb. yönlerden türlü fırsatlar sağlar. Öğretmenlerin, öğrencilerini bu kol çalışmalarına katılmaya, bu kollarda etkin görevler almaya özendirilmeleri uygun olur.

2.4 Değişik Dil Çalışmaları Arasında Sıkı Bir İlişki Kurulmalıdır

Türkçe dersi kendi içinde bir bütündür. Ders her ne kadar okuma, yazma, anlatım vb. gibi birtakım alanlara ayrılmışsa da öğretim sırasında bu alanları ayrı birer dersmiş gibi düşünmek, haftalık çalışmaları böyle bir anlayışa göre düzenlemek ve yürütmek doğru değildir. Tersine, tüm etkinlikler esnek bir plân ve çalışma düzeni içinde birbirini pekiştirmeli ve tamamlamalıdır.

Öğretim sırasında zaman zaman belli bir alana ağırlık verilebilir. Sözelimi, bir okuma parçası incelenirken metnin özelliği ya da öğrencilerin sorduğu bazı sorular, ders saatinin önemli bir bölümünü dilbilgisi çalışmalarına ayırmamızı gerektirebilir. Bu durumda, öğretmen hiç duraksamadan gerekli gördüğü en uygun yöntem ve tekniğe başvurmalıdır.

2.5 Çeşitli Ders Araç ve Gereçlerinden Yararlanılmalıdır

Günümüzde geleneksel basılı eğitim araçları önemini korumakla birlikte birçok yeni ders araç ve gereci ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bunlar arasında en çok dikkati çekenler radyo, televizyon, teyp, film, bilgisayar gibi görsel ve işitsel araçlardır. Bu yeni araçlar, öğretimde yöntem ve tekniklerin kullanılmasını bile etkilemektedir. Bir başka deyişle, yeni ders araçları ve gereçleri öğretmen ve öğrencilerin derslikteki çalışmalarına yeni bir yön verecek niteliktedir.

Türkçe öğretiminde, bu yeni gelişmeler karşısında kuşkusuz basılı eğitim araçlarından vazgeçilmesi söz konusu olamaz. Başta temel ve yardımcı ders kitapları olmak üzere sözlük, ansiklopedi ve yazım kılavuzu gibi eserler ile bunların yanında resimler, çalışma ve alıştırma defterleri vb. gibi araç ve gereçler yine Türkçe derslerinin öğretimi sırasında kullanılacaktır. Çocuk gazete ve dergilerinin de Türkçe dersleri için taşıdığı önemi göz ardı etmek olanaklı değildir.

Yukarıda kısaca özetlenen ilkeleri Türkçe öğretimi uygulamalarında öğretmenlerin göz önünde bulundurması, tabii bir ortamda öğrenilen ana dilin daha bilinçli bir şekilde öğretilmesine katkı sağlayacağı şüphesizdir. Aşağıda Almanya'da yapılan ana dili öğretiminde göz önünde bulundurulmuş ilkelerden bahsedilecektir.

3. Almanca Dil Derslerinde Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinin Temel İlkeleri*

3.1 Çocuğa ve Onun Dünyasına Yönelme

Her çocuğun kendine özgü özellikleri vardır. Çocukların güçlü ve zayıf yönleriyle, korku ve ümitleriyle ciddiye alınma ve gelişme süreçlerinde en iyi şekilde desteklenme hakları vardır. Bu yüzden ana dili öğretiminin çıkış noktası ve amacı da, her çocuğun kişisel öğrenme şartlarını, yeteneklerini, ilgi alanlarını ve gereksinimlerini desteklemektir. Çocuğun bu bireysel becerilerinin ve kişiliğinin gelişimi için onun rahat, huzurlu bir öğrenme ortamına ve eylemlerini anlamlı bir şekilde gerçekleştireceği sosyal bir çevreye ihtiyacı vardır. Eğer bir çocuk güvenilir ve sıcak bir ortamda öğreniyor, öğrendiklerini uygulamayı başarılı bir şekilde gerçekleştirebiliyorsa, o zaman kişisel yeteneklerinin serbestçe gelişimi ve kişiliğindeki sağlamlık da garanti altına alınmış olur.

---

* Bu bölümdeki bilgiler Almanya'nın Hessen ve Baden-Württemberg eyaletlerinde uygulanan Almanca programından kısaltılarak özetlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rahmenplan Deutsch. Sekundarstufe I (1995): Wiesbaden: Hessisches Kultusministerium; Rahmenplan Grundschule (1995): Wiesbaden: Hessisches Kultusministerium; Rahmenplan. Baden-Württemberg Stuttgart: Kultusministerium.

Okulun görevleri arasında çocukların okul dışı tecrübelerini düşünmek ve belirlemek de vardır. Böylece her çocuk fiziksel, zihinsel ve vicdani açıdan sağlıklı bir şekilde gelişebilir. Okulda öğrenilenler, çocuğun geçmiş yaşantısı üzerine kurulur, şu anki yaşantısı içerisinde gerçekleşir ve onu gelecekteki yaşantısına hazırlar.

Bundan dolayı :

- Derslerin çocuğun kendi dünyasına yönelik, onun içeriği ve yöntemlerine uygun olması gerekir. Başka bir deyişle, dersler çocukların içinde yaşadıkları hayat şartlarına, meraklarına, becerilerine, bilgi ve deneyimlerine uygun olmalı ve yaşamda karşılaşılabilecekleri her türlü hassas ve tehlikeli konuları dikkate almalıdır. Öğretim sürecinde de hayatın buna benzer gerçeklerini içeren öğrenme süreçleri seçilmelidir.

- Okul, hayatın kötü tarafları ve problemleri yanında güzelliklerini ve sunduğu fırsatları da çocuklara eşit bir şekilde göstermelidir ve okul dışındaki gerçekleri tüm yönleriyle onlara açmalı ve bunlar arasında yollarını bulmada yardımcı olmalıdır.

- Okul, kendi içinde çok yönlü, teşvik edici, anlamlı bir yaşam oluşturmalıdır. Bütün çocukları kapsayan, onların bilgilerini zenginleştirici ve kendilerine güvenlerini güçlendirecek bir okul hayatı olmalıdır.

- Derslerde konulaştırılacak olaylar seçilirken çocukların okul öncesi ve okul dışındaki gerçekleri araştıracakları ve keşfedecekleri konular olmasına dikkat edilmelidir.

3.2 Öğretimde Bilim ve Bilimsel Düşünce Esas Alınmalıdır

Bilim, gerçekleri tanımamıza, yaşantımızı düzenlememize ve çevremizdekileri anlamamıza yardımcı olur. Bilim, bilgi üretimine; bilimsel gerçekler ve bulgular ise toplumdaki yaşam şartları üzerinde derin bir etkiye sahiptirler. Öğretimde bilim ve bilimsel düşüncenin çıkış noktası yapılması, öncelikle bütün çocuklara bilgi edinecekleri, gerçekleri tanıyacakları ve yaşam boyu karşılaşılan sorunlarını akılcı ve yaratıcı bir şekilde çözebilecekleri bir ortak alt yapı oluşturmak anlamına gelmektedir.

• Çocuklar, çevrelerindeki olguların nedenlerini, arka plânları ve ilişkileri hakkında sorular sormaktadırlar. Bu merak ve soru sorma isteği problem çözücü derste uyanık tutulmalı ve güçlendirilerek geliştirilmelidir.

• Çocuklar çevrelerini keşfetmek için kendilerine özgü yöntem ve stratejiler geliştirmektedirler. Bu yöntem ve stratejiler okulda desteklenmeli ve yavaş yavaş

değişik alanlarda geçerli olan, denenmiş ve kontrol edilebilir yöntemlere doğru kaydırılmalıdır.

- Çocuklar henüz dünyaya hakim olmanın bilgi ve bilimsel çabalarla gerçekleştiğini kavrayamamış, bunun sorumluluğuna ve bilincine ulaşmamışlardır. Bilimin yol gösterici olarak görülmesi, sonuç olarak, okulun ve derslerin bilimsel bulgular temel alınarak düzenlenmesi anlamına gelir. Derslerde bilimsel yöntem ve bulguların sonuçları hakkında düşünmek, bilgi ve vicdan arasındaki ilişkiyi aydınlatmak gerekmektedir.

3.3 Yaşayarak (eylem gerçekleştirerek- yaparak) Öğrenme

Çocuklar dünyayı zihinsel, fiziksel ve psikolojik güçlerinin, kısaca tüm duyuların katılımıyla yaşayarak (eylem gerçekleştirmek suretiyle) tanır. Eylem esnasında düşünce kendini sürekli yeniden şekillendirir, derinleşir, değişir ve kendini düzeltir. Eylem sırasında deneyim kazanılır ve bundan yeni eylemler doğar.

- Çocuk eylem sırasında, pasif-algılayıcı öğrenmede kendisine yabancı kalacak ve tam anlamıyla anlayamayacağı konuları keşfetmeyi, anlamayı ve yorumlamayı öğrenir.

- Çoğu zaman eylem sırasında karşılaşılan engeller öğrenmeyi teşvik eder. Ortaya çıkan zorluklar sorunu aşmaya yarayacak düşünme ve öğrenme süreçlerinin oluşmasını sağlar. Bu yüzden yaşayarak öğrenme okulda daha çok “problem çözücü öğrenme” şeklinde gerçekleşmektedir.

- Yaşayarak öğrenmede, öğrenme süreci kendi kendisini yönlendirir: “Deneme-yanılma” ve “hatalardan öğrenme” yöntemine göre eylem başarı ya da başarısızlık hakkında sürekli geri bildirimlerde bulunur. Çocuk bu deneyimlerden metot ve çalışma yöntemleri kazanır ve kendine özgü yaratıcı fikirler geliştirmesini öğrenir.

- Yaşayarak öğrenmenin amacı birlikte iş görme alışkanlığının kazandırılmasıdır. Bu şu anlama gelmektedir: Çocuk sadece kendisine verilmiş etkinlikleri düzgün yapmayı ve yorumlamayı değil, aynı zamanda bu işi yaparken aldığı kararların mantığını, geçerliliğini ve sorumluluk değerlerini kontrol etmesini de öğrenir.

Böylece yaşayarak öğrenme –özellikle serbest çalışma, haftalık plân ile çalışma, grup çalışması, birlikte plânlama ve proje derslerinde yapıldığı gibi- toplu çalışmalara demokratik ve sorumluluk sahibi olarak katılabilme becerisine katkıda bulunmaktadır.

3.4 Çocuklar Arasındaki Bireysel Farklılıklar Dikkate Alınmalıdır

Aynı sınıftaki çocukların bilgi ve yetenekleri birbirinden çok farklıdır. Bu farklılıklar şunlardan oluşmaktadır:

- Çocukların yaşları, cinsiyetleri, sosyal ve ulusal kökenleri, okul öncesi ve okul dışı tecrübeleri, dil becerileri ve kaderleri gibi faktörlerden oluşan öğrenme şartlarındaki farklılıklar.

- Çocukların başarı alt yapıları ve motivasyonları, soyutlama kabiliyetleri, bilişsel yapıları, çalışma yöntemleri ve teknikleri, öğrenme temposu ve öğrenme stratejileri ve ayrıca kendini ifade etme biçimleri gibi faktörlerden oluşan öğrenme imkânlarındaki farklılıklar.

- Özellikle ilgili alanı sevmelerinden kaynaklanan öğrenme istek ve ilgileri ile okul dışı alanlardaki konulara karşı olan ilgi ve istekleri, ayrıca derslerde dikkate alınamayan, kültürel, sanatsal, sportif, bilimsel, sosyal vb. istidat ve kabiliyetlerindeki farklılıklar.

“Öğretimde farklılıkların göz önünde bulundurulması” ilkesi, öğrencilerdeki bu farklılıkların temeli üzerine oturmaktadır. Öğrenme ve başarı alanlarında farklı olan tüm çocukların aynı seviyede eşitlenmesi okulun görevleri arasında görülmez, aslında bunu gerçekleştirmek mümkün de değildir. Daha çok amaç, vazgeçilemeyecek bazı temel hedeflerin tüm çocuklarda yakalanması ve diğer taraftan da bireysel imkân ve öğrenme hedeflerinin geliştirilerek kendi kendine yeterli olma durumunun gerçekleştirilmesi, kişisel ilgi ve isteklerine cevap verebilecek seviyeye ulaştırılmasıdır.

Genelde farklılıklara dair alınan tedbirlerin kapsamı, üstün yeteneklilerin geliştirilmesinden öğrenme zorluğu çeken çocukların da düzenlenen etkinliklere katılması ve genel anlamda topluma uyumunun sağlanmasına kadar geniş bir yelpazeyi kapsar.

3.5 Alıştırma ve Tekrar Yapılmalıdır

Önceden mevcut olan kısmî beceri ve yeteneklerin sağlamlaştırılması, geliştirilmesi ve/veya pekiştirilmesi için bütün öğrenim süreçlerinin en gerekli ve tamamlayıcı parçası alıştırma ve tekrarlardır. Alıştırma ve tekrarlar sadece anlamlı ilişkiler içerisinde yerleştirildiği zaman başarıya götürebilir. Alıştırma ve tekrarların düzenlenmesinde şu noktalara dikkat etmek gerekir:

- Alıştırmadaki hedefler, öğretilmiş konuların amacı ve problemler çocuk tarafından bilinmeli ve yapılan alıştırmaların bunların kullanılması için gerekli olduğu anlatılmalıdır.

- Çocuk bireysel alıştırma ve öğretim tekniklerini en uygun duyusu yoluyla geliştirebilmelidir (görsel, işitsel, motor yardımlar, alıştırma fişleri, ipuçları vs.).

- Yapılan alıştırmalar, çocuğa önceden var olan bilgi ve becerilerini de pekiştirmeyi mümkün kılmalıdır.

- Yapılan alıştırmaların sonuçlarının, çocuğa alıştırma sonrasında önceki durumu-na göre olan başarısı hakkında geri bildirimde bulunabilmesi gerekir.

Her bir öğrenme, aynı zamanda önceden öğrenilmiş bilgilerin derinleştirildiği bir alıştırmadır. Bütün alıştırmalarda öğrenmeyi engelleyici durumlardan kaçınmak için alıştırma kurallarına dikkat edilmelidir. Örneğin rahat ve teşvik edici öğrenme ortamının oluşturulması, içeriğinin zaman ve miktara göre sınırlandırılması, belli zaman aralıklarıyla tekrarların plânlanması, alıştırmaların değişik şekillerde biçimlendirilmesi ve değişik alıştırma türlerinin sunulması gibi noktalara dikkat edilmelidir.

3.6 Eğitim-Öğretim Öğrenme Ortamlarında Gerçekleştirilmelidir

“Öğrenme ortamları” esasında yaşanan olay ve mekanla doğrudan ilintili bir kavramdır. Olaylar ya da durumların yapısı doğrudan doğruya düşünmeyi ve eyleme geçmeyi gerektirir ve böylece de öğrenme ve deneyim süreçleri başlar.

Öğrenmede ortamları esas alan bir yaklaşım, yaşam ve öğrenme bağlamını canlı tutmaya ve çocukların okulda hem öğrendikleri hem de yaşadıkları durumları oluşturmaya çalışmaktadır. Bu tür durumlar bazen tesadüfen didaktik açıdan verimli bir ortam olarak ortaya çıkar (örneğin ilk karın düşmesi bir öğrenme fırsatı olabilir, yolunu şaşırarak bir sineğin sınıfa girmesi, sınıftaki herhangi bir öğrencinin acil durumu veya kavgaya giren çocuklar vs. öğrenme durumlarını oluşturabilirler). Diğer yandan plânlı bir şekilde düzenleme de yapılabilir. (örneğin, proje çalışmaları). Öğrenme ortamlarında öğrenme, sistematik öğrenmeyi devre dışı bırakmaz, hatta öğrenme durumunun anlaşılabilmesi için bu gereklidir.

Dersler imkânlarına göre okulun içinde ve dışında öğrenme ortamlarında düzenlenmelidir. Çocuğun normal hayatındaki belirleyici şart ve unsurlar, örneğin, onun ihtiyaçları, üzerinde etkisi olan kişiler ve gruplar, öğrenme ortamı olarak değerlendirilmelidir. Böylece çocuk eylem gerçekleştiren özne olarak olayın içine çekilmiş olacak ve duruma uygun davranmayı ve hayat şartlarıyla başa çıkmayı öğrenecektir. Başkalarına mahkûm ve mecbur olma tecrübesi, başarısızlıkları yaşama tecrübesi, hata yapmak, hatayı üstlenmek ve aynı zamanda da çatışmalara tahammül gösterme tecrübesi de buna dahildir.

3.7 Açıklık İlkesi Benimsenmelidir

Yukarıda bahsedilen ilkelerin pratik uygulaması öğretmenlerden yüksek derecede sorumluluk, hüküm ve kararlılık performansı istemektedir. Söz konusu didaktik prensiplere göre genel anlamda öğrenme, ne sadece tek bir öğretim mode-

line dayandırılabilir ne de sadece tek bir didaktik anlayış çerçevesinde gerçekleşebilir. “Açıklık” ilkesi, öğretmenlerin birer öğretici olarak açık olmaları, başka bir deyişle kendilerini değişik anlayışlara açmaları anlamına gelmektedir. Bu ilkeye göre öğretmenlerin aşağıdaki noktaları dikkate almaları gerekir:

- Çocuklara derslerin içerikleri hakkında fikirleri sorulmalı ve dersler onlardan gelen yeni fikirler ve teklifler yönünde düzenlenmeli, böylece onların inisiyatif kullanmalarına ve organizasyon yapmalarına müsaade edilmelidir,
- Okul içi ve okul dışında plânlanmamış tesadüfi ve anî olayların, durumların ders içinde öğrenim ve tecrübe malzemesi olarak kullanılmasını sağlanmalıdır,
- Dersin durumuna ve akışına, öğrenme şartlarına, öğrenme başarısına veya çocukların zorluklarına göre çok yönlü öğretme yöntemleri, fırsatları ve modellerini seçerek devreye sokulması (örneğin, sistematik yönlendirme, serbest çalışma vs. gibi).
- Değişik yetenek, tecrübe ve yeni fikirleri olan meslektaşlarıyla bilgi alışverişinde bulunmaları ve grup çalışmalarından yararlanmalıdır.
- Bilim, eğitim, yöntem ve hizmet içi eğitimlerde, ilgili kaynaklarda ve basın-da gündeme gelen yeni gelişmelere açık olma ve bunları eğitim-öğretim sürecinde kullanma.

4. Öğretim İlkeleri Açısından Programların Karşılaştırması

Yukarıda öne çıkan eğitim-öğretim ilkeleri bakımından ayrı ayrı kısaca özetlenen Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe Öğretim Programı ile Federal Almanya'nın Hessen ve Baden-Württemberg eyaletlerinde uygulanmakta olan Almanca ana dili öğretim programlarının genel karşılaştırması aşağıda yapılarak programların ilke bazındaki farklı ve benzer yönleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Programların en belirgin farkı yapı itibarı ile dikkatimizi çekmektedir. Zira ana dili eğitim-öğretim ilkeleri Almanca programda 7 ana başlık altında toplanırken, bu ilkelere Türkçe programda “Türkçe Öğretiminin Genel Amaçları” başlığı altında yapılan açıklamalarda yer verilmiştir (M.E.B, 1995: 59-65). Bu anlamda Türkçe programın eğitim-öğretim ilkelerinin ayrıca belirtilmeyişi bu programın Alman programındaki yaklaşımdan farklı olarak ilke merkezli olmak yerine amaç merkezli bir program olduğu kanaati oluşturmaktadır. Bu çerçevede örneğin, Almanca programda önemli bir yer tutan ve ayrı bir başlık altında ele alınan “Öğretimde bilim ve bilimsel düşünce esas alınmalıdır” ilkesi hakkında Türkçe programda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Halbuki Almanca programda bilimin derslerde yol gösterici olduğu ve her türlü derslerde bilimsel metotların kullanıl-

ması gerektiği önemli bir ilke olarak vurgulanmış ve bunun çocuk üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu açıkça bildirilmiştir.

Alman öğretim programında yer alan diğer bir ilke olan “eğitim-öğretim etkinliklerle birlikte yapılmalıdır” maddesi altında, öğrencilerin etkinlikler aracılığıyla daha iyi öğrenecekleri, hatta öğrenmeyi öğrenecekleri belirtilmektedir. Etkinliklerin, öğrencilerin pasif ve ezberletici öğretimde kendilerine yabancı kalacak olayları, keşfederek ve bunun sonucu olarak da kavrayarak öğrenmesine vesile olduğu ve yorumlama gücü kazandırdığı kabul edilmektedir. Etkinliklerle öğrenmede, öğrenme sürecinin kendi kendini yönlendirdiği, başarı ya da başarısızlığa göre “deneme-yanılma” “hatalardan öğrenme” gibi metotların devreye girdiği saptanmaktadır. Etkinliklerle öğretim sayesinde çocuklara birlikte iş görme alışkanlığı kazandırılmanın yanında onlara kendilerine verilmiş etkinlikleri düzgün yapma ve yorumlama dışında, aynı zamanda bu işi yaparken aldıkları kararların mantığı, geçerliliği ve sorumluluğu da öğretilmektedir. Etkinlik temelli öğrenmeye yüklenen önemli görevlere binaen bunların uygulanmasına da Alman programında geniş yer verilmektedir. Türkçe programında ise doğrudan etkinliklerle ilgili bir başlık bulunmamaktadır, ancak derslik içindeki öğretim sürecini değiştirecek nitelikteki araç-gereçlerin kullanımına dair bir alt-başlık düşünülmüştür. Buna göre en çok dikkati çeken ve yararlanılması gereken radyo, televizyon, teyp, film, bilgisayar gibi yeni araç-gereçler sıralanmaktadır. Bunların öğretmen ve öğrencilerin derslikteki çalışmalarına yeni bir yön verdiği belirtilirken, her şeye rağmen basılı eğitim araçlarından vazgeçilemeyeceği de vurgulanmaktadır. Buna göre Türk milli eğitimindeki etkinliklerin ders içerisinde kullanılacak bazı yardımcı araç-gereçlere bağlandığı anlaşılmaktadır. Oysa Almanca programda etkinliklerin “serbest çalışma, haftalık plân, grup çalışması, toplu çalışma ve proje dersleri” olarak çeşitli türlerde uygulandığı anlatılarak, etkinliklerin ayrı birer ders gibi işlendiği belirtilmekte ve Türkçe programda olduğu gibi, rutin dersin içine sıkıştırma gibi bir çaba güdülmemektedir. Türk Milli Eğitimin genel amaçları arasında “ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirmek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak...” gibi bir madde bulunduğu halde bunun Türkçe programı için doğrudan bir uygulama açıklaması bulunmamaktadır. Bu aşamada araç-gereç kullanımı yeterli bir etkinlik mi, ya da bunları kullanmak nasıl bir amaca ulaştırır gibi sorular akla gelmektedir. Okullarda gerçekleştirilen “kol çalışmalarının” da uygulama şekliyle ne derece birer etkinlik örneği sayılabileceği başka bir sorudur.

Türkçe programın birkaç yerinde alıştırma ve tekrarın öneminden söz edilerek Türkçe dilbilgisi çözümlenmelerinde anlama, anlatma okuma ve yazma çalışmalarında alıştırma ve tekrarın önemine değinilmiştir. Yalnız dilbilgisi kuralları-

nın öğretilmesiyle yetinilmemesi gerektiği, bunların öğrencide birer beceri ve alışkanlık durumuna gelmesi için alıştırmalar yaptırılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Öğrencide var olan bazı yetenek ve becerilerin verilen alıştırmalar ve yapılan tekrarlarla geliştirilebilmesinden de bahsedilmiştir. Dilbilgisi kurallarının öğretilmesinde öğrenciyi doyuracak, kuralı doğru kullanmaya yetecek derinlikte bilgiler verilebilmesinden, sorunu açıklayacak, tanıtacak zengin örnekler, değişik durumlar üzerinde çalışılmasından söz edilmiştir. Kural dışı kaymalar, aykırılıklar da yeterince işlenmelidir denmiştir. Türkçe programda Türkçe yazma çalışmalarına yönelik alıştırmalar çeşitleri sıralanmıştır. Ne tür alıştırmaların öğrencilere verilebileceğinden bahsedilmiş ve örnek alıştırmalar çeşitleri verilmiştir. Aynı konulara bire bir olmasa da Almanca programda da değinilmiştir. Ancak Almanca programda alıştırmaların uygulanması konusuna daha genel anlamda yaklaşılmış ve özel alıştırmalar çeşitlerine bu programda daha az değinilmiştir.

Almanya Hessen Eyaleti İlköğretim Okulu Programına göre “Eğitim-öğretim öğrenme ortamlarında gerçekleştirilmelidir” ilkesi ile Türkçe programdaki Türkçe öğretiminin “Dil doğal bir ortam içinde öğretilmelidir” ilkesi örtüşmektedir. Almanca programda, ders içinde doğal ortamın oluşturulması, çocukların yaşayarak öğrenmeyi bir arada gerçekleştirilmesine vesile olur denilmektedir. Örneğin sınıfta çocuklar arasında bir kavga oluşması durumunun öğrenciler açısından doğal bir öğrenmeyi gerçekleştirdiği örneği verilmektedir. Aynı zamanda doğal öğrenim sistematik öğrenimi dışlamadığı, tam tersine bunun için gerekli olduğunu belirtilerek dersin, gerek okul içinde gerekse dışında doğal öğrenimi içermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece çocuk, duruma uygun davranmayı ve hayat şartlarıyla başa çıkmayı öğrenir ve deneyim kazanır. Türkçe programda ise; Türk diline yönelik olarak, çocukların dil becerilerinin yine doğal bir ortam içinde geliştirilmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Onlara soyut, kurumsal ve çözümlenici dil araştırmaları yaptırmaktan kesinlikle kaçınılmalıdır. Öğrenciler Türkçeyi günlük insan ilişkilerinin bir aracı olarak daha önce ev ve çevrelerinde nasıl öğrenmeye başladılarsa ilkokulda da aynı biçimde öğrenmeyi sürdürmelidirler.

Almanca programında yer alan “açıklık” ilkesine göre açıklık, öğretmenin bir öğretici olarak kendisini öğrencilere ve çevreye açması anlamına gelir. Buna göre;

- öğretim sırasında öğretmen kendi inisiyatifini kullanabilmeli, öğrencilerin fikirlerine göre dersi yönlendirebilmeli,
- plânlanmamış olaylar karşısında öğretmen toparlayıcı bir rol üstlenebilmeli ve bu tür durumlara hazır olmalı,
- yerine göre uygun yöntemi uygulayabilmeli,

- öğretmen kendinden daha deneyimli meslektaşlarıyla grup çalışması yaparak onlardan yararlanmalı,
- bilim dünyasındaki gelişmeleri yakından takip etmeli ve bunları derste öğrencilere sunmalıdır.

Açıklık ilkesine Türkçe programda ayrı bir başlık altında olmasa da, çeşitli başlıklar altında öğretmenlerin, öğrencilerin kendilerini serbest bir şekilde ifade etmelerine ve öğrenme ortamına katkıda bulunabilmelerine fırsat vermeleri ve kendilerini yeni fikirlere açık tutmaları gerektiği gibi ifadelerle kısaca değinilmiştir.

Her iki programdaki ortak ilkeleri kısaca özetlemek gerekirse;

- her derste bir dil öğrenimi söz konusudur,
- çeşitli araç ve gereçlerden faydalanılmalıdır,
- çocukların şive farklılıklarından kaynaklanan yanlışların düzeltilmesinde zamanla ihtiyaç vardır,
- bilim rehber edilmelidir,
- çocukların doğal iletişim ihtiyaçlarını karşılayarak sınıf içi grup etkileşiminin sağlanması, ders işlenirken yazı tahtası, harita, çeşitli materyaller ve bazı görsel araçların kullanılması, görsel-işitsel dinleme olanağı sağlanmalıdır, zira bunlar anlamayı büyük ölçüde kolaylaştırır.
- öğrencilere dili sevdirmek, onları öğrendikleri dili özenle kullanmaya yönlendirmek, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak, kelime dağarcıklarını zenginleştirmek, kendi kültürlerini ve diğer yabancı ülkelerin kültürlerini tanımalarına yardımcı olmak her iki programın da temel amacıdır.

Her ne kadar Türkçe ve Almanca programlarında bazı farklar olsa da, her iki programda da amaç dil öğretimidir. Yazı ve imlâ kurallarına son derece önem verilmektedir. Çocukların gördüklerini, yaşadıklarını, duyduklarını küme veya sınıf arkadaşlarına anlatma ortamı sağlayarak, onlarla diğer ilgi duydukları dersler hakkında tartışmak, okunan bir öyküyü, masalı anlatabilme ve onlar hakkında yorum yapabilmelerini sağlayabilmek gereklidir. Programa göre bu etkinliklerin, amacı çocukların anlatım yeteneği geliştirmektir. Türkçe programında anlama, anlatım, dilbilgisi, yazı ve okuma kavramlarına çok daha fazla önem verildiği ve programda geniş ölçüde yer aldığı görülmektedir.

5. Ana Dili Öğretimine İlişkin Öneriler

Tüm dünyada uygulanan ana dili derslerinde öğretme ve öğrenme süreçlerinin dayandığı bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu temel ilkelerin amacı çok yönlü ve başarılı bir öğrenmeyi gerçekleştirmektir. Ana dili felsefesine göre her

dil, onu konuşan halk topluluğunun gerçeği sözel olarak, yani ses simgelerinin aracılığıyla özel bir yolla kavrama kalıbıdır. Alman düşünür Humboldt'a göre, her dil, onu ana dili olarak konuşanın iç yaşantısını, dünya ve yaşam görüşünü, kavrama çevresini yansıtır. Her dilin ayırıcı özelliği, kavramları simgeleştirme gidimli (bahsî, diskursif) düşünceyi düzenleme yolu ayrı ayrıdır. Ana dili topluluk bilincini yansıtan ulusal bir varlıktır (Dilâçar, 1978:10). Bu duyguyu, incitmeden ve kendi kuruluş kurallarına göre eğitmek gerekir. Ancak, dil bir sistem olduğu ve topluluk arasında bir konuşma, yazışma, anlaşma aracı olarak kullanıldığı için, dil eğitiminin bu anlaşmayı ve dilin toplumsal görevini sektirmeden yapılması gerekir. Her dil kendi kuruluş düzeni, yapı, dizim ve işleme sistemi ile bir düşünüş, anlatış ve anlayış kalıbıdır. Bunun incitilmemesi, kaçınılmaz bir gereklik olarak kabul edilmesi gerekir (Dilaçar, 1978: 10). Dil yaşamın her alanında kullanılmaktadır. Okuldaki her derste ve her öğrenim alanında dil öğrenimi gerçekleşmektedir. Bu bakımdan ana dili öğretimi bütün ders ve etkinlik alanlarını kapsayan bir faaliyet olarak görülmektedir.

Bilindiği gibi çocuklar okul öncesi dönemde dil öğrenimi açısından önemli adımlar atmış olmaktadır. Her sağlıklı çocuk, içinde bulunduğu yaşam koşullarına göre kendisine yetecek farklı konuşma yetenekleri kazanır. Bunda değişik aile yapıları ve medyanın güçlü etkisi bulunmaktadır ve hatta bu faktörler bazen çocukların dil öğrenimini olumsuz yönde de etkilemektedir. Bu ise çocukların gerek kelime hazinelerinde gerekse kullandıkları dilin yapısında ve genel olarak dil kullanımında farklılıklar meydana getirmektedir. Ayrıca bilindiği gibi dilsel gelişmeyle yakın bir ilişkisi olan zihinsel gelişme de her çocukta farklı şekilde ilerleme göstermektedir.

Çocuklar okul öncesi dönemde içlerinden geldiği gibi oynayarak öğrenirken, ilköğretim okuluna başladıktan sonra zamanla sistemli ve amaca uygun bir öğrenme süreci içine girerler. Çocuğun yaşı gereği bu süreç içinde de oyuna yeterli zaman ayrılması gerekir. Çocuklar, kendilerini ilgilendiren ve önemsedikleri çevre sorunlarını açıklamaya ve anlatmaya çalışmalı, onlara başlarından geçenleri ve deneyimlerini birbirlerine anlatma olanağı sağlanmalıdır. Bu nedenle ilkokuldaki ana dili derslerinin yalnızca çocukların dil yeteneklerini geliştirme görevi olmayıp, bu dersler aynı zamanda onları yaşam, deneyim ve dünya görüşleriyle bir bütün olarak göz önünde bulundurmalıdır. Bu demektir ki, ana dili dersleri, çocukların hem yaratıcı hem de duygusal ve estetik becerilerini geliştirmeye çalışmalıdır.

Okullardaki dil öğretiminin en önde gelen amacı yazı dilinin temelini oluşturan standart dili öğretmektir. Standart dili öğrenmenin yolu da yazı dilini öğren-

mekten geçmektedir. Bu amaca yönelik olarak çocukların dil kullanımlarında görülen bölgesel ve sosyokültürel farklılıkların standart dil yönünde geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu bakımdan öncelikle çocukların bireysel ve dilsel yeteneklerine saygı göstermek ve onların doğal iletişim ihtiyaçlarını karşıladıkları dillerinden hareket ederek standart dil kullanımlarını etkin ve aktif kılmak esas amaç olmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için ise çocukların, kendi arkadaşlarıyla iletişim kurabilme ve ortak bir konuşma ortamında sohbet edebilme, bir şeyler anlatabilme fırsatları olmalıdır. Bu aşamada özellikle öğrencilerin yanlış dil kullanımları söz konusu olduğunda (telaffüz bozuklukları, vurgu ve tonlama yanlışları yanında psikolojik kökenli olan konuşma tıkanıklığında saldırganlaşma, sesini ayarlayamamaktan kaynaklanan çok yüksek sesle ya da alçak sesle konuşma, vs.), öğretmenlerin bu tür uygun olmayan konuşma biçimlerini tecrübelerine dayanarak dikkatli bir şekilde düzeltmeye özen göstermeleri gerekir, zira bu aşamadaki yanlış müdahaleler çocukları olumsuz yönde etkilemekte ve dil kullanımlarında istenilen hedefe ulaşılmasını engellemektedir.

Yazılı ve sözlü dilin kullanımı ve kazanılmasında en etkili yol gerçek iletişim ortamlarının kullanılmasının sağlanmasıdır. Bu ortamın en önemli özelliği çocuk için ifade ettiği anlamıdır. İletişim ortamının içeriği, yaşamın bütün alanlarıyla, dolayısıyla da tüm öğrenim alanlarıyla ilgilidir. Örneğin; sanat, oyun, matematik, özel sohbetler vs. gibi alanlar da iletişim için birer malzeme ve motif olabilir. Zira her alanın kendi içinde özel dil kullanımı ve kavramları bulunmaktadır. Çocuklar bu özel dil kullanımlarını ancak ilgili alanın içine girdiklerinde öğrenebilecektir. Örneğin sporla ilgili kelimeler ve kavramların okulda daha çok beden eğitimi derslerinde kullanılması gibi.

Her iletişim ortamı, mevcut dilsel araçların kullanımını gerektirir. Farklı ve yeni dilsel ifade araçlarıyla değişik deneyimler kazanılır. Zira konuşma, yazma ve okuma etkinlikleri değişik eylem alanlarına göre farklılık gösterirler. Okuma ve yazma yeteneğinin kazanılması aynı şekilde gerçek iletişim ortamından geçer ki bu da yazı dilinin gelişmesini sağlar.

Kısaca ana dili derslerinin eğitim-öğretim ilkeleri bize göre, deneyime dayanan öğrenim, yaratıcı öğrenim, sosyal öğrenim, uygulamalı öğrenim ve bilinçli öğrenim olmak üzere 5 grupta ele alınabilir.

Deneyime Dayanan Öğrenim: Deneyim kavramı ana dili öğrenimi için çok önemli bir yer tutmaktadır. Çocukların okula başlamadan önce tutum, davranış, düşünce, dil gibi alanlarda edindikleri ön deneyimler sadece ana dili dersinde değil bütün derslerde dikkate alınması gereken hususlardır.

Yaratıcı Öğrenim: Yaratıcı öğrenim ilkesinden, çocuğun okulda bütün derslerde kişiliğini ve diğer becerilerini geliştirme imkânını bulması anlaşılmalıdır. Bu derslerden bir tanesi de ana dili dersidir. Çocuğun dersin konularını özümseyebilmesi için ona imgeleme, alternatif düşünce ve kişisel çözümler getirebileceği bir ortamın sunulması gerekir. Bu süreç içerisinde çocuk sadece ana dili kullanımındaki eksiklikleri değil, düşünme ve hayal gücünü de geliştirme fırsatı bulur.

Sosyal Öğrenim: Sosyal öğrenme ise, başkalarıyla birlikte ve başkalarından öğrenme anlamında kullanılmıştır. Çocuk başkalarına saygı göstermeyi, hoşgörülü olmayı öğrenmeli, sorunları çözme becerisini geliştirmeli ve de en önemlisi hayal kırıklıklarını kaldırabilmelidir. Diğer yandan çocuk, okul arkadaşlarının deneyimlerinden, bilgilerinden yararlanmayı da öğrenmelidir. Toplumun kendisini tanımasıyla gurur ve sevinç duymalı, ortak kültürün ve değer yargılarının önemini kavramalıdır.

Uygulamalı Öğrenim: Uygulamalı öğrenim, somut nesnelere olan ilişkilerde, gerçek durumlardan toplanan deneyimlerde ve insanlarla yapılan tartışmalar sayesinde edinilir. Her zaman öğrenme amacı olarak somut durumların seçilmesine gayret edilmelidir. Bu tür durumlar, çocukları ortaya çıkan soruları yanıtlamaya sevk ederken, onları bireysel ve keşfedici öğrenmeye de yönlendirmelidir.

Bilinçli Öğrenim: Bilinçli öğrenme ise, ilköğretim öğrencilerinin gerçekleştirdikleri eylemler hakkında düşünebilmeleri ve belirli şeyler hakkında bir yargıya varabilmeleri anlamına gelmektedir. Öğrenciler ders içerikleriyle ilgili soru ve deneyimlerini dile getirerek, öğrenme süreçlerinin plânlanması ve hazırlanması safhalarına da kısmen katılabilirler. Öğretmenin bu tür girişimleri ciddiye alması ve kendi görüşlerine uymasa da çocukların konuyla ilgili olan görüşlerini kabul etmesi gerekir.

Abstract

'Mother tongue' is defined as the language which one learns from childhood in the natural environment, and in which one expresses oneself in the most flexible way in all areas of communication. Thus, there is a natural relation between the persons and the language they speak. The notion of mother tongue represents this relation, while the notion of 'teaching' emphasizes the planned and programmed activities at schools. During primary education a systematic and purposeful teaching of the mother tongue continues. In this respect, the notion of 'teaching mother tongue' may be viewed as paradoxical. In simpler terms, we can ask: "Why would one have to learn something one already knows at school?"

This paradoxical relation has been examined in certain discussions of methodology. It has been discussed that when school has a basic and central role, the traditional approaches to the teaching of mother tongue are not sufficient, and that mother tongue courses should undertake many more responsibilities (Ivo, Hubert: Muttersprache, Identität-Nation, p. 9). The aim of mother tongue courses is to teach the standard language, i.e., to enable the children to learn various levels and characteristics of the language that are used in all kinds of communication, and to help children develop themselves in all four language skills (listening, speaking, reading, writing).

Recently, instructional practices have undergone some changes in the most general sense. The recent approaches put the learner in the center, assigning both the learners and the teachers new roles and responsibilities. In this respect, theories of instruction for mother tongue courses can be discussed in five groups: experiential learning, creative learning, cooperative/collaborative learning, experimental learning, and strategy-based instruction.

In this presentation, Turkish curriculum designed by the Ministry of Education and German curriculum implemented in the states of Hessen and Baden-Württemberg of Germany will be compared in terms of principles and methods of teaching mother tongue. In the light of contemporary applications, a model for teaching Turkish as mother tongue will also be recommended.

Key Words: Mother tongue, principles and methods of teaching mother tongue, Turkish and German curriculum

KAYNAKÇA

- Demirel, Özcan** (1999): *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Dilâçar, Agop** (1978): *Ana Dili İlkeleri ve Türkiye Dışındaki Başlıca Uygulamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s.10.
- Göğüş, Beşir** (1978): *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Ivo, Hubert** (...): *Muttersprache, Identität- Nation*. s.9 ve devamı.
- Kavcar, Cahit/Oğuzkan, Ferhan** (1987): *Türkçe Öğretimi. Eğitim Önlisans Programı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Kavcar, Cahit/Oğuzkan, Ferhan/Sever, Sedat** (1997): *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Okulu Programı* (1995): Ankara: Milli Eğitim Basımevi, İkinci Basılış.
- Oğuzkan, Ferhan** (1974): *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara TDK. Yay.

- Rahmenplan Deutsch. Sekundarstufe I* (1995): Wiesbaden: Hessisches Kultusministerium.
- Rahmenplan Grundschule* (1995): Wiesbaden: Hessisches Kultusministerium.
- Rahmenplan. Baden-Württemberg*. Stuttgart: Kultusministerium.
- Sever, Sedat** (1997): *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Sezer, Ayhan, Ferhan Oğuzkan, Emin Özdemir ve Beşir Göğüş** (1991): *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*. Eskişehir, A.Ü. Açıköğretim Fakültesi.
- Yıldız, Cemal** (2003): *Ana Dili Öğretiminde Çağdaş Yaklaşımlar ve Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.